

ORIGINAL ARTICLE

Effectiveness of Media Intervention on Students' Attitudes toward Drug and Tobacco: Based on Health Education and Legal Consequences

Mansour Ranjbar¹,
Morteza Darabinia²,
Alimorad Heidari Gorji¹

¹Assistant Professor, Education Development Center, Mazandaran University of Medical Sciences, Sari, Iran

²Assistant Professor, Department of Islamic Thoughts, Faculty of Medicine, Mazandaran University of Medical Sciences, Sari, Iran

(Received February 27, 2018 ; Accepted June 2, 2019)

Abstract

Background and purpose: Drug and tobacco addiction is one of the major threats to adolescents and educating this group could be of great benefit in preventing the problem. The purpose of this study was to investigate the effectiveness of media intervention on students' attitude towards drug and tobacco use.

Materials and methods: In this quasi-experimental research a male high school was randomly selected. The subjects were assigned into either an experimental group ($n= 30$) or a control group ($n= 30$). Attitude questionnaire was performed in both groups. Pre-test was conducted in the groups. Then, the experimental group received audio and visual messages derived from 12 educational sessions. Data at pre-test and post-test were compared to investigate the efficacy of the intervention. Data analysis was done applying independent t-test and analysis of covariance.

Results: The findings showed that education through audio and visual messages had a significant effect on changing students' attitude in the subscale of interest in consumption ($Eta_1= 0.29$ and $Eta_2= 0.19$), physiologic (Eta_1 and $Eta_2= 0.12$), mental health ($Eta_1= 0.1$ and $Eta_2= 0.16$), and social ($Eta_1= 0.09$ and $Eta_2= 0.21$) effects. These messages also significantly changed the total score for attitude toward drugs ($Eta_1=0.06$ and $Eta_2= 0.09$) ($P= 0.001$). Indeed, the average negative attitudes towards drugs and tobacco and their subscales increased after receiving the educational messages.

Conclusion: Both methods of education (visual and audio messages) were found to be effective on the students' attitude towards drug abuse, tobacco and addiction, and strengthened the students' negative attitude. But, visual messages were more effective and authorities should pay more attention on this.

Keywords: addictive, drugs, education, prevention, students

J Mazandaran Univ Med Sci 2019; 29 (175): 107-116 (Persian).

* Corresponding Author: Morteza Darabinia - Faculty of Medicine, Mazandaran University of Medical Sciences, Sari, Iran
(E-mail: m.darabinia@gmail.com)

بررسی اثر بخشی مداخله رسانه‌ای بر نگرش دانش آموزان نسبت به مصرف مواد مخدر و دخانیات: مبتنی بر آموزش اثرات بر سلامت و تبعات قانونی

منصور رنجبر^۱

مرتضی دارابی نیا^۲

علیمراد حیدری گرجی^۱

چکیده

سابقه و هدف: اعتیاد به مواد مخدر به ویژه نوجوانان را تهدید می‌کند. یکی از راههای پیشگیری از اعتیاد، آموزش نوجوانان است. این تحقیق با هدف مطالعه اثر بخشی مداخله رسانه‌ای بر نگرش دانش آموزان نسبت به مصرف مواد مخدر و دخانیات انجام شده است.

مواد و روش‌ها: تحقیق حاضر از نوع تحقیقات نیمه تجربی است. یک دبیرستان پسرانه به صورت تصادفی انتخاب شد. آزمودنی‌ها به صورت تصادفی به دو گروه آزمایش ($n=30$) و کنترل ($n=30$) تخصیص یافتند و پرسشنامه نگرش در هر دو گروه به اجرا در آمد. ابتدا برای گروه‌ها، پیش آزمون برگزار گردید و جهت آموزش روش‌های پیشگیری، پیام‌های صوتی و تصویری برگرفته شده از ۱۲ جلسه آزمایشی، برای گروه آزمایش اجرا شد. گروه‌های آزمایش و کنترل جهت مقایسه اثربخشی، از طریق پیش آزمون و پس آزمون با یکدیگر مقایسه شدند. برای تجزیه و تحلیل داده‌های گردآوری شده از آزمون‌های t وابسته و آنالیز کوواریانس استفاده گردید.

یافته‌ها: یافته‌ها نشان داد که آموزش از طریق پیام‌های صوتی و تصویری، تأثیر معنی‌داری در تغییر نگرش دانش آموزان در خرده مقیاس علاقه به مصرف ($Eta_1=0.12$ و $Eta_2=0.19$)، اثرات فیزیولوژی ($Eta_1=0.06$ و $Eta_2=0.12$)، روانی ($Eta_1=0.16$ و $Eta_2=0.09$)، اجتماعی ($Eta_1=0.09$ و $Eta_2=0.21$) و هم‌چنین نمره کلی نگرش به مواد ($Eta_1=0.06$ و $Eta_2=0.09$) دارد ($P=0.01$). به طوری که بعد از شنیدن پیام‌های آموزشی، میانگین نگرش منفی آن‌ها نسبت به مواد مخدر و دخانیات و خرده مقیاس‌های آن افزایش یافت.

استنتاج: هر چند هر دو روش آموزش صوتی و تصویری بر نگرش دانش آموزان نسبت به مصرف مواد مخدر، دخانیات و اعتیاد موثر بود و نگرش منفی دانش آموزان را تقویت نمود، اما این تحقیق نشان داد، پیام‌های تصویری از اولویت بالاتری برخوردار می‌باشند و شایسته است چنین توجه و رویکردی در دستور کار برنامه‌ریزان مربوطه قرار گیرد.

واژه‌های کلیدی: اعتیاد آور، مواد مخدر، آموزش، پیشگیری، دانش آموزان

مقدمه

گروه‌های سنی مختلف به ویژه کودکان و نوجوانان، با موضوعاتی درگیر می‌شوند که ابعاد آن برای بسیاری

در دو دهه گذشته، شرایط اجتماعی- انسانی به شدت دگرگون شد و سبک زندگی تغییر یافت. بدین ترتیب

E-mail: m.darabinia@gmail.com

مؤلف مسئول: مرتضی دارابی نیا؛ ساری: دانشگاه علوم پزشکی مازندران، دانشکده پزشکی

۱. استادیار، مرکز مدیریت توسعه آموزش، دانشگاه علوم پزشکی مازندران، ساری، ایران

۲. استادیار، گروه معارف، دانشکده پزشکی، دانشگاه علوم پزشکی مازندران، ساری، ایران

تاریخ دریافت: ۱۳۹۷/۱۲/۸ تاریخ تصویب: ۱۳۹۸/۴/۱۱ تاریخ ارجاع جهت اصلاحات: ۱۳۹۸/۱/۲۶

از مواد مخدر و آشنازی افراد با مشکلاتی است که در ابعاد اجتماعی، قانونی و خانوادگی گریبان‌گیر آن‌ها می‌شود^(۱۰). پیشگیری از مصرف و سوءصرف مواد مخدر برای بسیاری از مدارس کشورهای غربی در برنامه تحصیلی دانش‌آموزان ۱۲ تا ۱۸ ساله به یک اولویت عده تبدیل شده است^(۱۱). در سند قانونی جامع سازمان مبارزه با مواد مخدر جمهوری اسلامی ایران در مورد اهمیت پیشگیری آمده است: «پیشگیری از اعتیاد به معنای پیشگیری اولیه از فرایند منجر به اعتیاد، شامل گرایش به مصرف، مصرف آزمایشی، مصرف گهگاهی، سوءصرف و وابستگی است». طبق این قانون، پیشگیری از اعتیاد را می‌توان بر اساس سطح درگیری جامعه با مصرف مواد به سه نوع تقسیم کرد: همگانی، انتخابی و موردي^(۱۲). مطالعات مداخله‌ای مختلفی در زمینه آگاهی و نگرش دانش‌آموزان در زمینه مواد مخدر در ایران صورت گرفته است^(۱۳-۱۵)، اما در بیشتر این مطالعات، مداخلات در قالب سخنرانی بوده است و مشارکت داوطلبانه و خلاقانه دانش‌آموزان را در پی نداشته است. در این مطالعه تلاش می‌شود با استفاده از ظرفیت‌های داوطلبانه دانش‌آموزی، یک مداخله کارآمد، پژوهش مدار و بومی طراحی شود و با اجرای مداخله تهیه شده، میزان اثربخشی آن مورد بررسی قرار گیرد. دستاوردهای این پژوهش به غنی سازی و پیشبرد الگوهای مدرسه‌ای و کوچک مقیاس، برای پیشگیری از مصرف و سوءصرف مواد مخدر و دخانیات و همچنین شناسایی و تقویت ظرفیت‌های بومی مؤثر در پیشگیری از مصرف مواد مخدر خواهد انجامید. علاوه بر این، ارائه آموزش‌های لازم می‌تواند به کاهش نرخ مصرف و سوءصرف مواد مخدر و دخانیات بیانجامد. تحقیق حاضر با هدف، بررسی اثر بخشی مداخله رسانه‌ای بر نگرش دانش‌آموزان نسبت به مصرف مواد مخدر و دخانیات؛ مبنی بر آموزش اثرات بر سلامت و تبعات قانونی در جهت تغییر نگرش دانش‌آموزان دوره تحصیلی متوسطه دوم

از خانواده‌ها و مسئولان ناشناخته است^(۱۳). اعتیاد به مواد مخدر یکی از بلاایایی است که همه انسان‌ها به ویژه نوجوانان را تهدید می‌کند. طبق آمار دفتر مواد مخدر سازمان جهانی بهداشت تخمین زده شده است که در سال ۲۰۱۷ از بین افراد ۱۵ تا ۶۴ ساله در سراسر دنیا طی سال گذشته، $\frac{3}{8}$ درصد حشیش، $\frac{77}{100}$ درصد آمفتابین، $\frac{37}{100}$ درصد مواد مخدر و $\frac{35}{100}$ درصد کوکائین مصرف کرده‌اند^(۱۴). در پژوهش صرامی و همکاران (۱۳۹۲) در ایران نشان داده شد که ۱۱ درصد دانشجویان دانشگاه‌های تحت پوشش وزارت علوم، مصرف کننده حرفای مواد مخدر می‌باشند^(۱۵)، علاوه بر این، نتایج مطالعه Johnson (۲۰۰۰) نشان داد که اغلب بزرگسالان، سیگار و الکل را برای اولین بار در سال‌های اولیه نوجوانی تجربه کرده‌اند^(۱۶).

مطالعه گرجی (۱۳۹۷) و حسینی (۱۳۹۶) بیانگر آن بود که آموزش نقش مهمی در بالا رفتن اعتماد به نفس در جوانان ایفا می‌کند^(۱۷-۱۸)، و نتیجه پژوهش دارابی نیا (۱۳۹۶) بر اهمیت خودارزیابی جوانان با آموزه‌های دینی در پیشگیری از رفتارهای پرخطر تاکید دارد^(۱۹). یکی از روش‌های پیشگیرانه در برایر مصرف مواد مخدر، آگاه‌سازی افراد در مورد خطرها و مضرات مواد مخدر از طریق آموزش اثرات منفی آن بر سلامت و تبعات اجتناب ناپذیر قانونی آن، اصلاح نگرش افراد از نگرش مثبت به نگرش منفی به اعتیاد، معتماد و مواد مخدر می‌باشد^(۲۰). علت عده گرایش نوجوانان و جوانان به مصرف مواد مخدر و اعتیاد‌آور، متغیرهای روانشناسی و هیجانی است. افرادی که در کنترل مهارت‌های هیجانی خود ناتواند به احتمال زیاد به مصرف مواد اعتیاد‌آور روی می‌آورند^(۲۱). فعالیت‌های آموزشی در برنامه‌های مربوط به پیشگیری از اعتیاد در مدارس جایگاهی خاص دارند، به گونه‌ای که دانش‌آموزان توسط چنین برنامه‌هایی در مقابل موقعیت‌هایی که مصرف مواد مخدر را تسهیل می‌کنند، این می‌شوند. از اهداف برنامه‌های آموزشی، شکستن ارزش استفاده

کنترل قرار گرفت. افراد گروه آزمایش در معرض آموزش های رسانه دانش آموزی قرار گرفتند و افراد کنترل، برنامه همیشگی و معمول خود را ادامه دادند. به منظور تشکیل رسانه دانش آموزی و تهیه و انتقال پیام های آموزشی صوتی تصویری در کلاس گروه آزمایش، فراخوان داده شد و یک تیم سه نفره از دانش آموزان فعال و علاقه مند از کلاس آزمایش انتخاب شدند و تحت آموزش های لازم توسط یک روانشناس و یک پژوهشک قرار گرفتند. برای تیم سه نفره دانش آموزان رهبر، به صورت هفتگی طی ۱۲ هفته با حضور پژوهش گران، جلسات دو ساعته و در مجموع ۱۲ جلسه برگزار گردید. مباحث جلسات هفتگی ارائه اطلاعات عبارت بودند از: ۳ جلسه با موضوع آسیب های مواد و تبعات قانونی، ۳ جلسه با موضوع آموزش هنجاری، سه ۳ جلسه با موضوع واکسینه سازی روانی، و ۳ جلسه با موضوع مهارت های مقاومت. تیم سه نفره دانش آموزان رهبر هر هفته در جلسات بحث و تبادل نظر گروهی تحت راهنمایی ها و تسهیل گری روان شناس و پژوهش ک شرکت کردند و در ۴۵ دقیقه پایانی هر جلسه، با مشارکت یکدیگر اقدام به طراحی پیام های صوتی و تصویری برای انتقال مباحث آن به کلاس گروه آزمایش نمودند، به طوری که در نهایت سه پیام تصویری و سه پیام صوتی طراحی گردید. پیام های صوتی به نحوی طراحی شده بود که می بایست حداقل در یک دقیقه در گروه آزمایش قابل قرائت باشند. پیام های تصویری نیز می بایست واضح و در عین حال ساده بوده و ترجیحاً در قالب عکس، جدول و نمودار و کمتر از صد کلمه نوشتاری بیان شده باشند. پیام های صوتی در موقع مقتضی، ترجیحاً در ابتدای شروع درس در کلاس آزمایش و هر روز فقط یک پیام، خوانده می شد. پیام های تصویری انتخاب شده نیز مانند یک روزنامه دیواری برای کل هفته در محل مناسب کلاس نصب شدند تا بیش ترین شناس رؤیت شدن را داشته باشند. در ضمن برای دانش آموزان، جوایز یکسانی برای تشویق به

دیبرستان شهرستان ساری نسبت به مصرف مواد مخدر و دخانیات طراحی شد.

مواد و روش ها

پژوهش حاضر به لحاظ طرح از نوع تحقیقات نیمه تجربی (مداخله ای) است. کمیته اخلاق تحقیقات علوم پزشکی مازندران این مطالعه را با کد اخلاق IR.MAZUMS.REC.97/1632 دانش آموزان پسر دوره متوسطه دوم دیبرستان های شهرستان ساری در سال ۱۳۹۶، جامعه آماری پژوهش را تشکیل داده است. جهت تعیین پایایی ابزار، ابتدا نمونه گیری به روش در دسترس صورت گرفت و بر اساس معیار های ورود و خروج، ۳۰ نفر از افراد واجد شرایط برای هر گروه انتخاب شدند و پس از تکمیل پرسشنامه توسط آنان، پایایی ابزار با استفاده از آلفای کرونباخ ۰/۸۵ به دست آمد. با توجه به عدم یافتن مقاله ای کاملاً مشابه با عنوان پژوهش حاضر، جهت تعیین حجم نمونه، با استفاده از داده های حاصل از طرح پایلوت اولیه جهت ارزیابی پایایی، واریانس میزان نگرش نسبت به سوء مصرف مواد در دو ۰/۰۴۴ و ۰/۰۳۳ محاسبه شد و اختلاف میانگین ها ۰/۰۹۴۴ به دست آمد، همچنین حجم نمونه مورد نظر با سطح اطمینان ۹۵ درصد، ۳۰ نفر برای هر گروه تعیین شد.

$$n_i = \frac{\left(Z_{\frac{1-\alpha}{2}} + Z_{\beta} \right)^2 (\delta_1^2 + \delta_2^2)}{(\mu_1 - \mu_2)}$$

نمونه گیری پژوهش حاضر به صورت چند مرحله ای صورت گرفت. به طوری که در مرحله اول، از دو منطقه آموزش و پرورش شهرستان ساری یک منطقه به صورت تصادفی انتخاب شد و در مرحله دوم نیز به صورت تصادفی یک مدرسه از میان مدارس پسرانه انتخاب گردید. سپس دو کلاس به صورت تصادفی به یکی از گروه های آزمایش (مداخله) و کنترل (گواه) اختصاص داده شد، به نحوی که در پایان نمونه گیری، یک کلاس در گروه آزمایش و یک کلاس در گروه

پرسشنامه نگرش نسبت به سوء مصرف مواد، به معنی نگرش منفی و عدم گرایش به مصرف مواد مخدر می باشد. نتایج حاصل نشانگر این مطلب است که میانگین نمرات نگرش منفی در گروه آزمایش پس از انجام مداخله، افزایش یافته است.

جدول شماره ۱: بررسی نرمالیتی توزیع ابعاد نگرش به مواد مخدر به تفکیک گروه آزمایش و کنترل

متغیر	گروه	آماره	کلمو گروف اسپرینت	درجه آزادی	سطح معنی داری
علاوه به مصرف	آزمایش	.۹۶	.۰۷۸	۲	
نگرش به خطرات و تعبات قانونی	کنترل	.۹۷	.۰۷۴	۲	
نگرش به اثرات فیزیولوژی	آزمایش	.۹۸	.۰۸۴	۲	
نگرش به اثرات روانی	کنترل	.۹۶	.۰۲۰	۲	
نگرش به اثرات اجتماعی	آزمایش	.۹۴	.۰۱۸	۲	
نگرش کلی نسبت به مواد مخدر	کنترل	.۹۶	.۰۱۴	۲	
نگرش به اثرات روانی	آزمایش	.۹۴	.۰۰۵	۲	
نگرش به اثرات اجتماعی	کنترل	.۹۶	.۰۲۰	۲	
نگرش کلی نسبت به مواد مخدر	آزمایش	.۹۰	.۰۱۵	۲	
نگرش کلی نسبت به مواد مخدر	کنترل	.۹۲	.۰۰۶	۲	
نگرش کلی نسبت به مواد مخدر	آزمایش	.۹۹	.۰۰۷	۲	
نگرش کلی نسبت به مواد مخدر	کنترل	.۹۰	.۰۰۷	۲	

برای بررسی تاثیر آموزش از طریق پیام صوتی و پیام تصویری بر روی نگرش دانش آموزان مقطع متوسطه بر روی مواد مخدر و حیطه های آن، از آزمون T زوجی استفاده کردیم. نتایج آزمون حاکی از آن بود که نگرش علاقه به مصرف دانش آموزان از طریق آموزش به صورت پیام های صوتی و همچنین آموزش از طریق پیام های تصویری تأثیر معنی داری در تغییر نگرش دانش آموزان در خرده مقیاس علاقه به مصرف $P=0.001$ و $Eta^2=0.12$ و $Eta^2=0.19$ ، نگرش به خطرات و تبعات قانونی ($P=0.001$ و $Eta^2=0.01$) و $Eta^2=0.20$ ، نگرش به اثرات فیزیولوژی ($P=0.06$ و $Eta^2=0.06$ و $Eta^2=0.12$)، نگرش به اثرات روانی ($P=0.001$ و $Eta^2=0.01$ و $Eta^2=0.16$)، نگرش به اثرات اجتماعی ($P=0.001$ و $Eta^2=0.09$ و $Eta^2=0.21$) و هم چنین نمره کلی نگرش به مواد دارد ($P=0.001$ و $Eta^2=0.06$ و $Eta^2=0.09$)، به نحوی که بعد از شنیدن پیام های صوتی میانگین نگرش آن ها نسبت به مواد مخدر و خرده مقیاس های آن افزایش بافته است. بنام این مس ته ان تنجه گفت که

مشارکت در طرح، که از سوی پژوهشگران از قبل خریداری شده بود، به آن‌ها اهداء گردید.

در مطالعه حاضر برای جمع‌آوری اطلاعات، از پرسشنامه استاندارد نگرش سنج مواد مخدر استفاده شد.

این پرسشنامه دارای ۵۰ سؤال سه گزینه‌ای و شامل ۵ حیطه می‌باشد: نگرش علاقه به مصرف (۱۰ گویه)، نگرش نسبت به خطرات و تبعات قانونی (۱۰ گویه)، نگرش نسبت به اثرات فیزیولوژیکی (۱۰ گویه)، نگرش نسبت به اثرات روانی (۱۰ گویه) و نگرش نسبت به اثرات اجتماعی (۱۰ گویه) بود. روایی این پرسشنامه در تحقیق مشابه بر روی دانش آموزان ایرانی سال سوم راهنمایی و مقطع متوسطه مورد بررسی و هنجاریابی قرار گرفت.

همچنین پایایی مقیاس‌ها با استفاده از آزمون آلفای کرونباخ محاسبه شده و حداقل پایایی در مقیاس اثرات فیزیولوژیکی مواد مخدر ($\alpha = 0.77$) و حداقل آن در مقیاس علاقه به مصرف مواد مخدر ($\alpha = 0.86$) گزارش شده است^(۱۶). به منظور تجزیه و تحلیل داده‌های گردآوری شده از آزمون‌های t وابسته و آنالیز کوواریانس استفاده گردید و همچنین آزمون همگنی واریانس‌ها و آزمون نرمالیتی توزیع داده‌ها به ترتیب توسط آزمون لون و کالموگروف اسمیرنف با استفاده از نرم‌افزار SPSS انجام گردید. روش تحلیل کوواریانس علاوه بر مقایسه گروه‌های آزمایش و کنترل، امکان کترسل تفاوت‌های اولیه بین گروه‌ها را امکان‌پذیر می‌کند.

یافته ها

ابتدا نرمالیتی متغیرها در دو گروه آزمایش و کنترل مورد آزمون قرار گرفت. نتایج آزمون کلوموگروف اسمرینف نشان داد که شرط نرمالیتی توزیع داده‌ها بر قرار است (جدول شماره ۱).

آمار توصیفی شامل میانگین و انحراف معیار آزمودنی‌های گروه آزمایش و کنترل در نمرات پیش‌آزمون و پس‌آزمون پرسشنامه نگرش نسبت به مصرف مواد در حدود شماره ۱ ارائه شده است. نمودار

حکایت از معناداری دارد ($F=6/57$ و $P=0/001$)؛ این بدین معناست که آموزش از طریق پیام صوتی در نمره نگرش به علاقه به مصرف اثربخش بوده است. همچنین تاثیر آن در زیر مقیاس‌های نگرش به اثرات فیزیولوژی ($F=4/91$ و $P=0/001$)، نگرش به اثرات روانی ($F=5/48$ و $P=0/001$)، نگرش به اثرات اجتماعی ($F=5/14$ و $P=0/001$)، نگرش کلی نسبت به مواد مخدر ($F=4/97$ و $P=0/001$)، تائید شد و بدین ترتیب می‌توان نتیجه گرفت که آموزش از طریق پیام صوتی باعث بهبود نگرش آن‌ها شده است. نتایج تحلیل کواریانس در نگرش به علاقه به مصرف حکایت از معناداری دارد ($F=8/98$ و $P=0/001$) و این بدین معناست که آموزش از طریق پیام صوتی در نمره نگرش به علاقه به مصرف اثربخش بوده است. همچنین تاثیر آن در زیر مقیاس‌های نگرش به اثرات فیزیولوژی ($F=5/67$ و $P=0/001$)، نگرش به اثرات روانی ($F=6/57$ و $P=0/001$)، نگرش به اثرات اجتماعی ($F=6/49$ و $P=0/001$)، نگرش کلی نسبت به مواد مخدر ($F=4/69$ و $P=0/001$)، تائید شد و بدین ترتیب می‌توان نتیجه گرفت که آموزش از طریق پیام تصویری نیز باعث بهبود نگرش آن‌ها شده است.

آموزش از طریق پیام‌های صوتی و همچنین آموزش از طریق پیام‌های تصویری نقش مثبتی در افزایش نگرش دانش آموزان داشته است. ولی با توجه به میانگین‌های گزارش شده در جدول شماره ۱، می‌توان نتیجه گرفت که پیام‌های تصویری نقش بیشتری در افزایش نگرش دانش آموزان نسبت به پیام‌های صوتی داشته‌اند. در گروه کنترل، میانگین نگرش به موادمخدوش خرد میانگین نگرش به موادمخدوش و خرد مقیاس‌های آن، قبل و بعد از مداخله تفاوت معنی‌داری نداشتند ($P>0/05$). بررسی اثر هر یک از روش‌های گوناگون آموزش پیشگیری بر تغییر نگرش کلی دانش آموزان با حضور گروه کنترل و همچنین کنترل نمرات پیش آزمون از طریق تحلیل کوواریانس (ANCOVA) به انجام رسید (جدول شماره ۲).

با توجه به پژوهش حاضر که از نوع پیش آزمون و پس آزمون بود، برای تحلیل داده‌ها و به منظور کنترل اثر پیش آزمون و پس آزمون از روش تحلیل کوواریانس چند متغیری استفاده شد. مفروضه همگونی واریانس‌ها و فرض همگنی شبیه‌ها که از پیش شرط‌های تحلیل کوواریانس می‌باشد، مورد بررسی و تایید قرار گرفت. نتایج تحلیل کواریانس در نگرش به علاقه به مصرف

جدول شماره ۲: مقایسه خرد مقیاس‌های نگرش به مواد مخدوش قبل و بعد از مداخله از طریق دو روش آموزش پیشگیری

روش خرد مقیاس	علقه به مصرف	نگرش به خطرات و تعابات قانونی	نگرش به اثرات فیزیولوژی	نگرش به اثرات اجتماعی	نگرش کلی نسبت به مواد مخدوش	پیام صوتی
قبل از مداخله	$11/44\pm3/06$	$12/84\pm4/1$	$12/68\pm1/57$	$9/24\pm2/84$	$11/97\pm2/99$	$11/57\pm2/34$
بعداز مداخله	$15/19\pm2/98$	$17/94\pm7/58$	$16/24\pm4/76$	$17/71\pm3/88$	$17/74\pm2/21$	$16/94\pm3/16$
سطح معنی‌داری	$0/001$	$0/001$	$0/001$	$0/001$	$0/001$	$0/001$
پیام تصویری	$11/14\pm2/56$	$12/24\pm2/58$	$11/25\pm1/24$	$10/21\pm2/77$	$10/97\pm3/87$	$11/74\pm2/85$
قبل از مداخله	$16/19\pm1/27$	$18/04\pm2/64$	$17/84\pm2/57$	$18/74\pm2/21$	$18/74\pm2/61$	$17/94\pm2/41$
بعداز مداخله	$0/001$	$0/001$	$0/001$	$0/001$	$0/001$	$0/001$
p-value	$0/001$	$0/001$	$0/001$	$0/001$	$0/001$	$0/001$
گروه کنترل	$11/23\pm1/97$	$12/80\pm2/68$	$11/28\pm2/98$	$10/21\pm2/49$	$11/13\pm2/61$	$11/24\pm2/74$
بعداز مداخله	$11/31\pm1/25$	$12/33\pm2/21$	$11/97\pm2/57$	$10/99\pm1/38$	$11/48\pm2/18$	$11/38\pm2/18$
p-value	$0/001$	$0/001$	$0/001$	$0/001$	$0/001$	$0/001$

جدول شماره ۳: آزمون تحلیل کواریانس و تعیین تاثیر آموزش از طریق پیام‌های صوتی و تصویری بر نگرش نسبت به سوء مصرف مواد

متغیرها	آموزش از طریق پیام‌های صوتی	آموزش از طریق پیام‌های تصویری	سلطع معناداری	F	سلطع معناداری	F	سلطع معناداری	F
علقه به مصرف	نگرش به اثرات فیزیولوژی	نگرش به اثرات اجتماعی	نگرش به اثرات انتشارات روانی	مجدور آتا	مجدور آتا	نوان آماری	سلطع معناداری	نوان آماری
نگرش به خطرات و تعابات قانونی	نگرش به اثرات فیزیولوژی	نگرش به اثرات اجتماعی	نگرش به اثرات انتشارات روانی	مجدور آتا	مجدور آتا	نوان آماری	سلطع معناداری	نوان آماری
نگرش به اثرات فیزیولوژی	نگرش به اثرات انتشارات روانی	نگرش به اثرات اجتماعی	نگرش کلی نسبت به مواد مخدوش	نوان آماری	نگرش به اثرات فیزیولوژی	نگرش به اثرات انتشارات روانی	نگرش به اثرات اجتماعی	نگرش کلی نسبت به مواد مخدوش
نگرش به اثرات فیزیولوژی	نگرش به اثرات انتشارات روانی	نگرش به اثرات اجتماعی	نگرش کلی نسبت به مواد مخدوش	نگرش به اثرات فیزیولوژی	نگرش به اثرات انتشارات روانی	نگرش به اثرات اجتماعی	نگرش کلی نسبت به مواد مخدوش	نگرش به اثرات فیزیولوژی

بحث

در مقایسه با گروه کنترل نشان دادند و پژوهش توانست نظر آنها نسبت به سوء مصرف مواد را منفی تر سازد^(۱۹). باقی در تحقیق خود دریافت که آموزش مهارت‌های زندگی بر تغییر نگرش دانش آموزان نسبت به مواد مخدر دارای تاثیر می‌باشد^(۲۰). در مجموع، نتایج کلی پژوهش تأیید دیگری است بر یافته‌های آن دسته از پژوهش‌هایی که اثربخشی مداخلات آموزشی از نوع آموزش مهارت‌های زندگی را به عنوان متغیر مستقل بر پیشگیری از سوء مصرف مواد و متغیرهای مرتبط با آن اثبات نموده‌اند. بوتوین و همکاران در مطالعه‌ای به این نتیجه رسیدند که آموزش مهارت‌های زندگی و صلاحیت فردی و اجتماعی عمومی به دانش آموزان، می‌تواند بر نگرش منفی دار بر جای بگذارد^(۲۱). آموزش مهارت‌های مقابله‌ای و مجهز کردن نوجوانان به مهارت‌های ضروری و مورد نیاز به منظور شناسایی و مقاومت در برابر فشارهای اجتماعی و نیز آگاه‌سازی آن‌ها از فنون تبليغاتی و متقاعد سازی رسانه‌ها و آماده کردن آن‌ها برای مقابله با فشارهای مستقیم و غیر مستقیم همسالان، بر همبسته‌های روان شناختی مصرف مواد از قبیل باورها و نگرش آنان تأثیر می‌گذارد. بر اساس نظر Adjzen و Fishbein که سوء مصرف مواد را متأثر از سه سازه (نگرش‌ها، هنجره‌ها و کنترل رفتاری ادراک شده) می‌داند، مداخله آموزشی می‌تواند موقعیتی ایجاد کند که نوجوان به ابزار تفکر نقادانه و منطقی دست یابد و در برابر فشارهای اجتماعی برای مصرف مواد، توانایی مقاومت داشته و رفتار خود را کنترل کنند^(۲۲). در مطالعه محمدی یزیدی و همکاران که با هدف کاربرد نظریه رفتار برنامه‌ریزی شده در پیشگیری از سوء مصرف مواد در نوجوانان پسر صورت پذیرفته بود، نتایج یانگر آن بوده است که میانگین نگرش، هنجر انتزاعی، کنترل رفتاری در ک شده، قصد و رفتار پیشگیری کننده از اعتیاد بعد از آموزش در گروه تجربی به طور معنی داری بهبود یافت^(۱۲).

هدف این پژوهش تعیین اثربخشی آموزش رسانه‌ای مبتنی بر آموزش اثرات سلامت و تبعات قانونی بر تغییر نگرش دانش آموزان نسبت به سوء مصرف مواد مخدر است. بر اساس یافته‌های پژوهش، هر دو روش آموزش از طریق پیام صوتی و تصویری در راستای پیشگیری از اعتیاد و تغییر نگرش دانش آموزان نسبت به اعتیاد و مواد مخدر، تأثیر معنی‌داری بر تغییر نگرش دانش آموزان نسبت به مواد مخدر و اعتیاد داشت. با توجه به نتایج به دست آمده در این پژوهش می‌توان بیان کرد که پیام تصویری نسبت به پیام صوتی تاثیر بیشتری بر افزایش نگرش منفی دانش آموزان نسبت به اعتیاد دارد. این نتایج با یافته‌های سایر محققین همسو می‌باشد^(۱۷، ۱۸). نتیجه آزمون تحلیل کواریانس، برای مقایسه میانگین نمرات پس آزمون گروه آزمایش و کنترل در نمره تمامی مولفه‌های علاقه به مصرف، نگرش به خطرات و تبعات قانونی، نگرش به اثرات فیزیولوژی، نگرش به اثرات روانی، نگرش به اثرات اجتماعی و همچنین نمره کلی نگرش به مواد نسبت به سوء مصرف مواد نشان می‌دهد که F کواریانس در این حیطه‌ها معنادار است. معنی‌داری آزمون F به این معنی است که آموزش توانسته است، علاوه بر جنبه رفتاری دانش آموزان نسبت به سوء مصرف مواد مخدر بر باورهای غلط و شناخت غیر واقع بینانه دانش آموزان نسبت به سوء مصرف مواد مخدر تأثیر بگذارد. نتایج پژوهش محمد خانی و همکاران نشان داد که آموزش مهارت‌های زندگی تغییر معنی‌داری در تمایل نوجوانان به مصرف مواد و عوامل خطرساز فردی مصرف مواد از قبیل خودپنداری، مهارت‌های خود کنترلی، مهارت‌های اجتماعی، کانون کنترل و نگرش نسبت به مصرف مواد ایجاد کرده است. در پژوهش رحمتی^(۱۳۸۳)، آزمودنی‌های گروه آزمایش، بعد از دریافت آموزش مهارت‌های مقابله‌ای به روش بحث گروهی تغییر معنی‌داری در نگرش (شناختی، عاطفی، رفتاری) نسبت به سوء مصرف مواد

به منزله یک پشتونه پژوهشی در جهت تأکید بر ضرورت و اثر بخشی مداخلات آموزشی محسوب شود. با توجه به این شرایط، به نقش مدارس به عنوان مرکزی مهم و حیاتی برای پیشگیری از این آسیب و آسیب های دیگر توجه ویژه ای شده است. در برنامه های مربوط به پیشگیری از اعتیاد و سوء مصرف مواد مخدر در مدارس، برنامه های آموزشی جایگاه ویژه ای دارد. این برنامه ها با هدف کاهش تقاضا یعنی ایجاد نوعی مصنویت ذهنی و روانی در برابر سوء مصرف مواد مخدر تدوین و اجرا می شوند. پژوهش حاضر گامی در جهت درک و فهم و پیشگیری از عوامل فردی و اجتماعی مرتبط با مصرف مواد در نوجوان است و نتایج قابل قبولی بر اساس یافته های تحقیق، برای پیشگیری از مصرف مواد در نوجوانان ارائه می دهد. این تحقیق همچنین نشان داد که برنامه های پیشگیرانه مبتنی بر ارتقاء توانمندی فردی و اجتماعی، در پیشگیری از مصرف مواد در نوجوانان بسیار مؤثرند. همچنین نتایج نشان می دهند آموزش اثرات مصرف مواد مخدر بر سلامت، تبعات قانونی آن و نیز مهارت های لازم از طریق پیام صوتی و تصویری تاثیر معنی داری در تغییر نگرش دانش آموزان داشته است، لذا پیشنهاد می گردد وزارت آموزش و پرورش یک ساعت از برنامه درسی هفتگی مدارس را به صورت رسمی به آموزش اثرات مصرف مواد مخدر بر سلامت، تبعات قانونی آن و نیز مهارت های زندگی توسط مشاورین متخصص و آگاه اختصاص دهد و برای اوقات فراغت دانش آموزان، برنامه های مفرح، سازنده و جذاب طراحی نماید، همچنین در زمینه آموزش روش های پیشگیری از آسیب های اجتماعی، وزارت آموزش و پرورش، وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی، سازمان بهزیستی و نیروی انتظامی رابطه تنگاتنگ آموزشی با خانواده ها داشته باشد، تا اطلاع رسانی به موقع و در نتیجه پیشگیری شایسته به عمل آید. در صورت وجود امکانات، بهتر است این پژوهش در

و ابوالفتحی در مطالعه ای با عنوان تاثیر آموزش پیشگیری از اعتیاد از طریق الگوی اعتقاد سلامتی بر آگاهی و در ک دانش آموزان سال اول دیبرستان های ساوه، به این نتیجه دست یافتد مقایسه میانگین نمرات آگاهی و ادراک قبل و بعد از مداخله آموزشی تفاوت معنی داری نشان داد(۱۳). حجت و همکاران در مطالعه ای مداخله ای با هدف تعیین اثر بخشی شناخت درمانی گروهی عوارض تریاک در نگرش به اعتیاد نوجوانان دارای والد معتقد به این نتایج دست یافتد که تغییرات میانگین نمره کل از مرحله پیش آزمون به پس آزمون در گروه مداخله کاهش و در گروه شاهد افزایش یافت؛ بدین معنا که مداخله باعث کاهش نگرش مثبت نسبت به مواد مخدر شد؛ ولی این تغییر از نظر آماری معنی دار نبود(۱۴). نتایج مطالعه میرجانی اقدم و همکاران که با هدف بررسی تاثیر متون آموزشی تهیه شده در زمینه اعتیاد و عوارض آن بر میزان آگاهی دانش آموزان پسر مقاطع مختلف تحصیلی شهر تهران صورت پذیرفت، نشان داد میانگین نمره آگاهی قبل و بعد از مداخله در هر سه مقطع تحصیلی ابتدایی، راهنمایی و متوسطه معنی دار بود(۱۵). نتایج تمام تحقیقات ذکر شده با نتایج پژوهش حاضر هم خوانی داشت.

طبق نتایج به دست آمده توصیه می شود در راستای پیشگیری اولیه از بلای خانمان سوز اعتیاد، برنامه ریزان و سیاستگذاران مرتبط، برنامه های پیشگیرانه، از طریق شرکت حضوری در کلاس های آموزشی مهارت های زندگی و آموزش از طریق پیام صوتی و تصویری و با اولویت، پیام های تصویری را از دوران کودکی آغاز و تا زمان درونی شدن چنین مهارت هایی در افراد ادامه دهند. همچنین استفاده از روش های آموزشی دانش آموز محور که نقش فعال دانش آموزان در آن بارزتر باشد، در اولویت قرار گیرد. این پژوهش می تواند هم مovid جهت گیری نظام های آموزش و پرورش رسمی به سمت توسعه مداخلات آموزشی پیشگیرانه از سوء مصرف مواد مخدر در بین دانش آموزان باشد و هم می تواند

این مهارت در تمام سطوح جامعه پردازند.

سپاسگزاری

مقاله حاضر، حاصل طرح پژوهشی مصوب دانشگاه علوم پزشکی مازندران به شماره ۱۶۳۲ می باشد. نویسندهای بدنی وسیله، از معاونت محترم پژوهشی دانشگاه به دلیل تصویب طرح و تامین هزینه آن و نیز از اداره کل آموزش و پرورش استان مازندران جهت مساعدت های مبذوله تشکر می نمایند.

نمونه هایی بزرگتر و مناطق و شهرهای مختلف اجرا شود تا امکان تعمیم آن به جوامع مختلف وجود داشته باشد. همچنین بعد از اجرای برنامه به فواصل زمانی شش ماه، یک سال و دو سال نتایج آن پیگیری شود تا کنندگان ثبات نگرش و سطح اعتیاد پذیری در شرکت کنندگان مورد پایش و بررسی قرار گیرد. همچنین کارگاه های آموزشی توسعه متخصصان این امر برای آشنایی مدیران، دبیران، والدین و دانش آموزان برگزار شود و رسانه های گروهی هم به آموزش و اشاعه و ترویج

References

- Bahrami EH. Addiction and preventive process. Tehran: Samt Pub; 2005 (Persian).
- Peacock A, Leung J, Larney S, Colledge S, Hickman M, Rehm J, et al. Global statistics on alcohol, tobacco and illicit drug use: 2017 status report. *Addiction* 2018; 113(10): 1905-1926.
- Sarrami H, Ghorbani M, Minooei M. Survey of four decades of addiction prevalence researches in Iran. *Research on Addiction* 2013; 7(26): 29-52 (Persian).
- Johnson PB, Boles SM, Kleber HD. The relationship between adolescent smoking and drinking and likelihood estimates of illicit drug use. *J Addict Dis* 2000; 19(2): 75-81.
- Gorji AM, Shafizad M, Soleimani A, Darabinia M, Goudarzian AH. Path Analysis of Self-Efficacy, Critical Thinking Skills and Emotional Intelligence for Mental Health of Medical Students. *Iran J Psychiatry Behav Sc* 2018; 12(4): (Persian).
- Hosseini Ashlaghi SM, HeidariGorji AM, Darabinia M, Mahfoozi Jooybari M, Ranjbar M. The effectiveness of self-regulation skills training on motivational orientation and academic achievement of students. *Helix* 2017; 7(2): 930-936.
- Darabinia M, Heidari Gorji AM, Gholami S. Self-care study in the Iranian medical students based on Islamic thought. *J Nurs Educ Pract* 2017; 7(9): 85-89 (Persian).
- Khalili A, Sohrabi F, hasan Radmanesh M, Afkhami M. The effectiveness of training critical thinking skills on students' attitude towards substance abuse. *Research on Addiction* 2011; 5(17): 91-106 (Persian).
- Ghanbari A, Tahmasebi Kahyany F, Lordejani N. The relationship between emotional intelligence and addiction potential tendency pre-university students. *J Shahrekord Univ Med Sci* 2013; 15(3): 33-39 (Persian).
- Pasha Sharifi H, Rezae NM. The relationship between attitude towards drug abuse and insecurity in family. *J Psychol Res* 2009; 1(2): 77-86 (Persian).
- Cuijpers P. Effective ingredients of school-based drug prevention programs: A systematic review. *Addict Behave* 2002; 27(6): 1009-1023.
- Mohammadi Zeydi I, Pakpour-Hagiagha A. Application of the theory of planned behavior for the prevention of substance abuse among male adolescents. *Iran J Health Educ Health Promot* 2016; 3(4): 298-310 (Persian).

13. Solhi M, Abolfathi M. The effect of education about prevention of addiction through health belief model (HBM) on knowledge and perceptions of high school students in Saveh. *Iran J Health Educ Health Promot* 2013; 1(2): 31-40 (Persian).
14. Hojjat K, Azadi A, Monadi ZH, Norozi KM, Hatami SE, Rezaei M. Effectiveness of group cognitive therapy about opium addict complications on attitude of adolescents with drug dependent parents. *J Birjand Univ Med Sci* 2016; 22(4): 349-358 (Persian).
15. Mirjani Aghdam A, Farhadi M, Eftekhari F, Fadaei E. Evaluation of educational packages on knowledge of male students in Tehran city about addiction and its complications. *JREHAB* 2012; 12(5): 8-13 (Persian).
16. Rezaee AM, Delavar A, Najafi M. The construction and validation of opium attitude questionnaire among guidance and high school students. *Research on Addiction*. 2013; 6(24): 37-54 (Persian).
17. Taromiyani F, Mehryar AH. Effectiveness of life skills training program in prevention of drug use among secondary school students. *Adv Med Biomed Res* 2009; 65(16): 77-88 (Persian).
18. Afshar Niya K, Aghabaigi H, Rezae H, Darake M, Mohamadi, J. Effectiveness of life Skills Training on changing attitude towards Drug Abuse in Students. 2nd Congress on Addiction and Social and Psychological Pathology. Kharazmi University, September 5-7, Tehran, Iran, 2012 (Persian).
19. Rahmati, A. The Effect of Coping Skills Training Using Group Discussion on Students' Attitude towards Drug Abuse. Thesis of Doctor, Allameh Tabatabaei University; 2004 (Persian).
20. Bagheri, M. The role of life skills training in knowledge, attitude and self-esteem of junior high school students. Master thesis of Tehran University, Faculty of Psychology and Educational Sciences; 2002 (Persian).
21. Botvin GJ, Baker E, Dusenbury L, Tortu S, Botvin EM. Preventing adolescent drug abuse through a multimodal cognitive-behavioral approach: results of a 3-year study. *Journal of Consulting and Clinical Psychology* 1990; 58(4): 437.
22. Adjzen I, Fishbein M. Understanding attitudes and predicting social behaviour. Englewood Cliffs NJ: Prentice Hall; 1980.